

MINISTERUL CULTURII AL REPUBLICII MOLDOVA
AGENȚIA NAȚIONALĂ ARHEOLOGICĂ

RAPORT TEHNICO-ȘTIINȚIFIC
privind cercetările arheologice preventive în perimetrul sitului arheologic Nucleul Istoric al
orașului Chișinău, str. Alexei Mateevici nr. 79

Realizat: Dumitru AVRAM

Coordonat: dr. Sergiu POPOVICI, director general adjunct

CHIȘINĂU – 2023

Cuprins

I. INTRODUCERE	3
II. SCURT ISTORIC AL MONUMENTULUI DE ARHITECTURĂ.....	4
Edificiul A.	5
Edificiul B.....	5
III. SCOPUL ȘI OBIECTIVELE INVESTIGAȚIILOR	6
IV. DESCRIEREA SĂPĂTURILOR.....	7
Sondajul A	7
Sondajul B	7
Sondajul 1	8
Sondajul 2.....	10
Sondajul 3.....	11
Sondajul 4.....	12
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	13
Lista figurilor	15

I. INTRODUCERE

În toamna anului 2023 Agenția Națională Arheologică a efectuat săpături arheologice la *Vila inginerului G. Pronin (Fragment – 2 edificii)*, monument de arhitectură și istorie de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor ocrotite de stat (nr. 352), mun. Chișinău, (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 15-17 (3548-3550) 2 februarie 2010*), în vederea furnizării unor informații suplimentare despre istoria structurii și stabilirea unui context arheologic adecvat pentru planul de restaurare a edificiilor istorice. Cercetările arheologice au fost realizate în baza unui contract semnat la 18 septembrie între Agenția Națională Arheologică și Muzeul Național al Literaturii Române, întocmit în temeiul prevederilor Legii privind protejarea patrimoniului arheologic (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr. 235-240, art. 738*) și a Hotărârii de Guvern nr. 230 privind crearea Agenției Naționale Arheologice (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 76-80, art. 265*).

Investigațiile arheologice de teren au fost efectuate în baza autorizației nr. 16/2023, pentru cercetări arheologice de salvare, Categoria D, eliberată pe numele domnului Dumitru Avram, șef al Serviciului Managementul patrimoniului arheologic, de către Ministerul Culturii în data de 26/10/2023.

Prezentul raport a fost redactat pe baza informațiilor științifice cunoscute, a observațiilor și înregistrărilor din teren, precum și a studiului materialelor arheologice și datelor stratigrafice obținute în urma săpăturilor arheologice. Prezentul raport a fost realizat în trei exemplare, dintre care unul este transmis către Muzeul Național al Literaturii Române, unul către Arhiva Arheologică a Muzeului Național de Istorie a Moldovei, iar un alt exemplar va fi păstrat în Arhiva Agenției Naționale Arheologice.

II. SCURT ISTORIC AL MONUMENTULUI DE ARHITECTURĂ

Zona străzii Alexei Mateevici face parte din Centrul istoric al orașului Chișinău sau, altfel spus, din *Orașul Nou* ori *Chișinăul de Sus*, care s-a dezvoltat mai ales după anexarea în anul 1812 a teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus și desemnarea târgului Chișinău drept capitală a noii gubernii rusești, numite Basarabia. Ca zonă istorică protejată, strada Alexei Mateevici se include în Nucleul istoric al orașului Chișinău, care are statut de monument istoric înscris în Registrul monumentelor ocrotite de stat cu numărul 308. Așa cum este delimitat în acest document, Nucleul istoric al Chișinăului este zona urbană cuprinsă între străzile A. Mateevici – Mihai Viteazul – Zaikin – Albișoara – Cheiului – Izmail – Ștefan cel Mare – Ciuflea, reprezentat prin tramele stradale cu fondul constituit, scuarurile și monumentele păstrate *in situ*¹.

Conform datelor istorice, actuala stradă Alexei Mateevici a mun. Chișinău a început să se constituie în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când autoritățile orașenești au decis să valorifice teritoriul dintre strada de la marginea de atunci a urbei și panta abruptă a văii pârâului Durleștilor. La momentul dat, acel teritoriu era ocupat de livezi/grădini ale orășenilor, fapt care a determinat stabilirea primei denumiri a acestei străzi – strada Livezilor (*Sadovaja*)².

Strada pe parcursul evoluției sale a avut mai multe denumiri: din 1834 și până la sf. secolului al XIX-lea – *str. Galbinskaja Storona*; de la sf. secolului al XIX-lea și până în 1924 – *str. Sadovaja*; între 1924-1931 – *str. Drumul Viilor*; între 1931-1939 – *str. Ion Inculeț*; între 1939-1944 – *str. Sfatul Țării*; între 1944-1991 – *str. Sadovaja*.

Monumentul de arhitectură *Vila inginerului G. Pronin (Fragment – 2 edificii)*, este amplasat pe adresa Alexei Mateevici, nr. 79, mun. Chișinău. Edificiul este introdus în Registrul monumentelor ocrotite de stat din anii 1993 și a fost construit la începutul secolului al XX-lea pentru regina Serbiei, originară din Chișinău, Natalia Obrenovici, născută Cheșco, de către negustorul primei categorii din Chișinău G.G. Pronin. În anii interbelici clădirea a fost proprietatea și sediul Fundației Regale, aici aflându-se sediul Institutului Român de Sociologie, filiala din Basarabia, al cărui director a fost etnologul și folcloristul basarabean Petre Ștefănuță.

Vila era compusă dintr-un palat cu două etaje și terase, amplasat în mijlocul unei grădini, pe locul ocupat de Propileele intrării în parcul Valea Morilor. Palatul a fost distrus în timpul

¹ Registrul Monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat odată prin Legea nr. 1530 privind ocrotirea monumentelor dar publicat în Monitorul Oficial abia în anul 2010, legea nr. 1530 din 22-06-1993 Privind ocrotirea monumentelor și https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131512&lang=ro anexa (accesat 02.04.2023).

² Sergius Ciocanu, Mihail Andrieș, *Schiță de proiect: Memoriu istorico-arhitectural. Restaurarea imobilului cu statut de monument, cu n.c. 0100202.017.01, situat în mun. Chișinău, sect. Buiucani, str. Alexei Mateevici, 79*, Chișinău 2022, 4.

celui de al doilea război mondial, păstrându-se două componente ale vilei.³

Însă clădirea palatului a fost grav avariata și de cutremurul din 1940. Construcțiile rămase după cutremur (pereții exteriori) au mai existat până la 1952 cu destinație de cinematograful în aer liber, după care au fost demolate în totalitate.

Celelalte clădiri care au rezistat în urma cutremurului, edificiile ale vilei, actualmente reprezintă un monument de arhitectură și istorie de importanță națională.

În perioada sovietică aceste clădiri au suferit intervenții manifestate prin diferite reparații și reconstrucții, servind drept cantină a Consiliului de Miniștri al RSSM, apoi în perioada independenței după 1991 au făcut parte din Complexul Cantinei Cancelariei de Stat.⁴

În 2021, complexul istorico-arhitectural de pe adresa str. Alexei Mateevici, nr. 79, a fost transmis prin Hotărâre de Guvern în gestiunea instituției publice “Muzeul Național de Literatură Mihail Kogălniceanu”.

Complexul de elemente construite de pe terenul adresei cu statut de monument din str. Alexei Mateevici, nr. 79, astăzi este compus din patru edificii (blocul expozițional, blocul administrativ și două clădiri auxiliare), precum și din gardul decorativ din incintă, care delimitează proprietatea dinspre spațiul public.⁵

În continuare facem pe scurt o descriere a celor două componente istorice ale Vilei Pronin, care s-au păstrat, dar cu unele modificări efectuate de-a lungul timpului:

Edificiul A. Este o casă construită într-un parter, ridicată pe un plan rectangular cu rezalite, amplasată cu o retragere de la linia roșie a străzii. Fațada principală, orientată spre stradă, are o compoziție simetrică, cu trei rezalite; fațada laterală, cu o compoziție simetrică, conține intrarea de onoare, amplasată central. Clădirea este acoperită cu un acoperiș în pantă, cu formarea unor frontoane deasupra rezalitelor. Paramentul fațadelor este în zidărie aparentă, o combinație de piatră cioplită și spartă, de două nuanțe. Efectul artistic este obținut grație contrastului puternic dintre detaliile arhitectonice, executate din piatră șlefuită de nuanțe deschise și fundalul pereților, executat din piatră spartă de factură aspră și fracție mică, de nuanțe întunecate. Detaliile sunt specifice stilului eclectic cu reminiscențe ale clasicismului și influența modernului.

Edificiul B. Este un mic corp de casă, amplasat în adâncul parcelei, ridicat într-un parter pe un plan rectangular cu rezalit central. Fațada conținea cinci axe, patru de goluri de ferestre și

³ Boris Gangal, Tamara Nesterov Eugenia Râbalco, et. al, *Centrul istoric al Chișinăului la începutul secolului al XXI-lea: Repertoriul monumentelor de arhitectură*, Ch.: Arc, 2010, 326-327.

⁴ Valerii Verstiuc, Valentin Ivasenco, *Raport de expertiză nr. 9783 -11-22/T, privind starea tehnică a elementelor de construcție și structurii de rezistență al blocului lit „A”, cu nr. cadastral 0100202-017.01, din str. A. Mateevici, nr.79, mun. Chișinău, în scopul restaurării acestuia*, Chișinău, 2022, 5.

⁵ Sergius Ciocanu, Mihail Andrieș, *op. cit.*, 5.

un gol de ușă, amplasat central, în rezalit. Arhitectura fațadei a fost soluționată eclectic, cu dominarea formelor mauritane, dintre care se evidențiază portalul plat al intrării, cu golul în arc ogival, încadrat într-un chenar adâncit. Clădirea este construită din cărămidă și piatră albă, ultima folosită la detalii: ancadramente, piloni, lesene, creneluri⁶.

III. SCOPUL ȘI OBIECTIVELE INVESTIGAȚIILOR

Conform legislației naționale, procesul de restaurare sau reconstrucție parțială sau totală a monumentelor istorice impune realizarea de cercetări arheologice prealabile, conform prevederilor Legii privind protejarea patrimoniului arheologic, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr. 235-240, articolul 738. În plus, conform articolului 2, alineatul 4 al Legii Nr. 12 din 21-01-2022, care modifică Legea nr. 1530/1993 privind ocrotirea monumentelor, fiecare monument este alcătuit din următoarele componente esențiale:

- a) Componenta construită, cuprinzând construcții și amenajări;
- b) Teren, interconectat cu componenta construită din perspectiva istorică și/sau funcțională;
- c) Stratul cultural-arheologic, localizat în subteran.

Aceste prevederi legale impun respectarea și gestionarea atentă a fiecărei componente a monumentului în procesul de restaurare sau reconstrucție, asigurând conservarea valorii istorice și culturale a acestor monumente de patrimoniu.

Săpăturile arheologice efectuate la Monumentul de arhitectură *Vila inginerului G. Pronin (Fragment – 2 edificii)*, au fost realizate în contextul elaborării proiectului de restaurare al acestui edificiu istoric, contribuind la o înțelegere mai profundă a istoriei structurii și la luarea unor decizii corecte pentru conservarea autenticității acesteia.

Dintre obiectivele principale a cercetării putem menționa:

1. Evaluarea contextului istoric.
2. Documentarea stării structurii existente.
3. Identificarea și documentarea stratului arheologic.
4. Descoperirea unor elemente arhitecturale sau ale decorațiunilor originale care pot contribui la proiectul de restaurare.
5. Integrarea informațiilor obținute prin săpături în planul de restaurare și de conservare.
6. Selectarea metodelor de restaurare adecvate pentru a menține autenticitatea și integritatea istorică a edificiului.

⁶ <http://www.monument.sit.md/alexei-mateevici/79/>

7. Identificarea nivelului vechi de călcare și de reconstrucție în zona aferentă edificiilor istorice.
8. Identificarea urmelor de reconstrucții sau anexări la blocurile prezente.
9. Stabilirea existenței planimetrice diferite la complexul clădirilor istorice, reieșind din planurile/fotografiile mai vechi.
10. Surprinderea unor noi structuri anterioare ce pot fi descoperite în urma cercetărilor arheologice și punerea în valoare în contextul restaurării monumentului istoric.

IV. DESCRIEREA SĂPĂTURILOR

Cercetarea arheologică a edificiului s-a efectuat prin trasarea a două sondaje în subsolul anexei dintre edificiile istorice A și C, două sondaje alăturate pereților nordici ai blocului A și unul alăturat peretelui estic al edificiului D. De asemenea, s-a trasat un sondaj lângă intrarea în edificiul Liter B.

Subsolul edificiului D.

În două colțuri a subsolului au fost trasate două sondaje cu dimensiunile 1 x 1 m.

Sondajul A (Fig. 6; 7). Obiectivele principale ale acestui sondaj a fost stabilirea nivelului de călcare inițial în pivniță și identificarea unui eventual strat de depuneri antropogene, precum cele de ordin stratigrafic. Sondajul a fost trasat pe o suprafață de 1 x 1 m în subsolul edificiului D, în colțul sud-vestic al beciului. Drept urmare, a fost surprinsă temelia construcției și care prezenta o structură din piatră brută de calcar cu grosimea totală de cca 55 cm, întărită cu un mortar din amestec de nisip cu lut și var. Dimensiunile pietrelor atingeau și cca 35 cm lungime, având forme neregulate. Solul propriu-zis a sondajului prezenta doar nisip, fără careva resturi arheologice. Stratul de nisip excavat de la nivelul inferior al temeliei se adâncește cu cca 38-42 cm până la baza Sondajului A. Așadar, reieșind din obiectivele menționate mai sus, putem spune că nivelul de călcare al beciului se afla direct sub tencuiala peretelui alăturat sondajului, iar grosimea temeliei din piatră brută de calcar respectă perimetral aceeași grosime, lucru ce se va putea urmări și în Sondajul B.

Sondajul B (Fig. 8). Obiectivul sondării acestei suprafețe a fost de a observa asemănarea de adâncime a temeliei și stratigrafiei între aceste două sondaje. Sondajul B ca și cel dintâi a fost trasat pe o suprafață cu dimensiunile de 1 x 1 m în colțul nord-estic al subsolului. Temelia avea aceleași caracteristici, prezentând piatră de calcar brută, cu o grosime de cca 52-55 cm, mortarul având un amestec de nisip cu lut și var. Dimensiunile pietrelor erau destul de mari în comparație cu cele surprinse în fundațiile de piatră din Sondajul 1, Sondajul 3 și Sondajul. 4, executate în

exteriorul edificiilor, însă în comparație cu sondajul A diferențele de mărime a pietrelor sunt minime. Umplutura din suprafața excavată era diferită doar prin prezența unei țevi de metal în centrul sondajului și descoperirea unui fund de vas de sticlă de proveniență neprecizată. Baza temeliei pivniței a fost identificată la adâncimea de 55 cm de la nivelul actual de călcare în beci, sondajul fiind săpat până la adâncimea de cca 95 cm în nisipul viu. De menționat este faptul că în urma acestor sondaje sa putut sesiza că temelia din piatră stătea pe nisip, care reprezintă roca nativă.

La intrarea în beci, coborând pe scări, se găsește o firidă din cărămidă, despre care se credea că ar putea duce spre o altă încăpere subterană. Totuși, după extragerea unor cărămizi, s-a ajuns la concluzia că nu există nimic altceva decât pământ natural neumblat, fapt confirmat și în Sondajul II. La fel, se lua în considerare posibilitatea ca această încăpere să se extindă până în partea estică exterioară a blocului (D). Menționăm, că între cărămizile extrase din firidă, a fost descoperit și un fragment prevăzut cu ștampilă (**Fig. 21, 1**), care după părerea noastră poate fi atribuită familiei Purcel, deoarece s-a păstrat ultimele caractere chirilice „ЕЛЪ” – „ПУРЧЕЛЪ”⁷. Cărămida fragmentară are 13,4 cm lățime, 6,4 cm grosime și lungimea păstrată de 14 cm. Pentru ultimele trei litere se observă o încadrare într-un mic chenar ce avea lățimea de 4,5 cm și înălțimea literelor de cca 2,6 cm. Prin urmare, foarte probabil, acest subsol, care este prevăzut cu niște hrube mici astupate cu cărămidă, a fost construit într-o perioadă cuprinsă între sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX⁸.

Sondajul 1 (Fig. 9-12). Obiectivele fixate la deschiderea sondajului au fost: stabilirea nivelului de călcare istoric și a urmelor de reconstrucție la edificiul prospectat sau la spațiul adiacent.

Acest sondaj a fost trasat lângă intrarea în edificiul B, în colțul nordic al pragului de la intrarea în edificiul istoric. Sondajul a fost trasat pe o suprafață cu dimensiunile de 2 x 1,5 m cu orientarea laturii lungi pe direcția SE-NV. În colțul de sud al secțiunii, la o adâncime de 0,1 m de la suprafața actuală a secțiunii, s-a surprins o porțiune dintr-o temelie de piatră, cu dimensiunile suprafeței orizontale de 45x65 cm, și adâncimea de 58-60 cm, care are ca liant nisip și var. Probabil, această temelie este parte componentă din scara inițială sau elemente ale curții interioare. Este important de subliniat că sub pavajul existent, pe toată lungimea laturii de SV a sondajului s-a mai surprins un fragment de temelie de piatră, care se adâncește în sol până la 56 cm. În peretele de NV al sondajului, la adâncimea de 22 cm de la nivelul actual de călcare a solului, a fost surprins

⁷ Serghei Tabuncic, *Neamul Purcel în trecutul Chișinăului*, Fig. 7. p 156. În: Revista de Istorie a Moldovei, 2015.

⁸ Ibidem, 153.

un strat de sol cenușiu amestecat cu var și moloz, care este legat cu construcția edificiului istoric sau, mai curând, cu construcția anexei din perioada postbelică. În colțul nordic al secțiunii, la o adâncime de 35 cm, s-au surprins urme de calcar și bucăți de cărămidă care se găsesc în partea superioară a unei gropi. Sub pietre, în partea de sud-est, s-a găsit o scoabă de fier pentru bârne cu lungimea de 38 cm având formă pătrată în secțiune, cu grosimea de 1,7 cm.

La adâncimea de 120 cm de la suprafața actuală a solului, s-a surprins în partea de nord și nord-est a casetei o pată de pământ și nisip amestecat cu moloz, care s-a dovedit a fi urma unei gropi de dimensiuni mari. Groapa a fost surprinsă de la perete la perete pe o lățime de 80 cm, intrând în partea de nord-vest până în cea de sud-est. Sub aceste straturi s-a putut confirma existența unei gropi de stins var, fapt constatat și de observațiile urmelor de var pe latura sudică a gropii secționată precum și a stratigrafiei de pe latura vestică și nordică. Prin excavarea în continuare a gropii s-a observat straturi succesive de sol amestecat cu resturi de la construcții (cărămizi, țigle, var, pietre, etc.), intercalate printre straturile de sol de culori și nuanțe diferite de negru-cenușiu, galben, cu dimensiuni între 28-35 cm. La fel sunt vizibile unele nivele stratigrafice mai mici, așa cum sunt lentilele create de depunerile menajere formate adesea din mici pete de var în amestec cu resturi de pietre de calcar, care stratigrafic se succed prin lentile întrerupte periodic. Acestea din urmă aveau grosimi destul de mici cuprinse între 2 și 6 cm. Acest lucru se observă pe întreaga adâncime a profilelor. Adâncimea până la care s-a ajuns în urma excavării acestui sondaj a fost de 3,10 m de la nivelul actual de călcare și 3,32 m de la suprafața ultimei trepte superioare din fața intrării principale în Blocul B. Pe fundul gropii au fost surprinse urme de var și resturi de piatră, sub care se află stratul de nisip steril.

Piese arheologice identificate: în cadrul sondajului I s-au descoperit mai multe obiecte care provin de la edificii vechi, precum elemente decorative, cărămizi și cahle de diferite tipuri, fragmente de țigle, obiecte din metal, un fragment de buză de la un vas din perioada modernă, și o bază a unui pahar de sticlă, etc.

Unele descoperiri, așa cum sunt țiglele (**Fig. 21, 3-5**), s-au putut determina tipul și perioada de producere, datorită unor elemente care s-au păstrat pe ele, precum inscripțiile și decorul. Pe baza unor analogii, s-a intuit că se poate citi după cum urmează:

GRANDE ECAILLE POUR TOITUR

BREVETES S. G. D. G St HENRI – MARSEILLE

ROUX – FRERES⁹

Aceste materiale de construcție erau produse din categoria țiglelor *de Marseille*, prin

⁹ A se vedea link-ul pentru mai multe detalii despre cum arăta produsul întreg.
<https://apdance1.livejournal.com/92446.html> (accesat 08.12.3023)

urmare puteau fi produse în fabricile locale sau erau importate¹⁰.

Un alt obiect interesant descoperit este o cahă pentru sobă de culoare roșie și acoperit cu un strat de slip întins peste ea, de culoare roșie-gălbuie (**Fig. 19, 1**). Exteriorul acesteia prezenta un decor în relief pe partea exterioară, alcătuit din mai multe elemente greu descifrabile pentru ochiul simplu, dar pe alocuri foarte intrigant. Se poate adăuga faptul că majoritatea cahlelor, inclusiv acelea care sunt cu smalț de culoare albă (**Fig. 19, 2**), nu au un strat de depuneri reziduale, așa cum sunt lăsate de focul intens, de obicei. Acest fapt ne duce cu gândul că astfel de elemente descoperite au fost rămase ca urmare a unei intervenții ulterioare care s-a soldat cu reparația cândva prin interiorul edificiului, iar mai apoi resturile neutilizate să fi fost aruncate în groapa de var, care deja nu își mai avea rostul pentru care a fost săpată inițial, dar reprezenta o groapă de gunoi.

În concluzie, putem sublinia că în perimetrul sondajului I, pe lângă temelii de piatră din perioada modernă, s-a descoperit și o groapă utilizată pentru stingerea varului, ca mai apoi să i se schimbe destinația și să fie folosită pe post de groapă menajeră în care au fost aruncate resturi de la intervențiile anterioare prin reconstrucții.

La fel, este important de subliniat că în limitele sondajului I a fost surprins și nivelul de călcare existent perioadei de dinaintea reconstrucțiilor, ce se afla sub bordura acoperită din plăci de marmură, la cca 22 cm sub aceasta, observat în partea de NV a sondajului.

Sondajul 2 (Fig. 13; 14) a fost trasat alăturat peretelui estic al anexei dintre edificiul A și C, marcate edificiul D, având drept scop surprinderea unor posibile urme de structuri subterane de sub construcția respectivă, care s-ar fi prelungit și în exterior. Sondajul a fost deschis lângă trotuarul de lângă peretele estic al anexei în acest loc trotuarul fiind puțin lăsat, fapt care sugera că locul respectiv poate oferi informații suplimentare din punct de vedere arheologic. În urma săpăturii au putut fi observate mai multe straturi succesive de depuneri în urma acțiunilor antropogene, ele prezentându-se după cum urmează: primul strat era un sol negru-cenușiu (30 cm), următorul strat (10 cm) moloz, după care urma (20 cm) lut amestecat, iar lateral pe laturile scurte au fost descoperite două șanțuri și țevi de metal. În partea sudică avem semnalate două țevi de dimensiuni mici iar spre latura opusă – spre nord – o țevă de dimensiuni mai mari. Toate aceste straturi au fost bulversate pe alocuri de rădăcinile celor doi copaci din preajmă, care cad fix pe colțurile sondajului alăturat. În limitele acestui sondaj, la adâncimea de cca 45 cm, au fost descoperite și câteva cărămizi cu goluri din perioada recentă, ce suprapuneau țevile de metal de dimensiuni mai mici, care erau izolate de un strat de vată minerală de sticlă. Toate aceste resturi din sondaj, reieșind din informațiile cunoscute la moment, le putem atribui lucrărilor de

¹⁰ Oleg Levițki, Ion Ceban, Larisa Ciobanu, *Investigații arheologice preventive la Conacul Manuc Bey din Hâncești*, În: Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă. Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, 2013, nr. 4 (31), 145.

reconstrucție a edificiului anexă D din anii '60-'70 și care face joncțiune cu celelalte blocuri – A și C.

După cum se știe, în perioada reconstrucției clădirii cu destinație de cantină (blocul D) au fost realizate lucrări de trasare și poziționare a rețelelor inginerești (apă, canalizare, încălzire, ventilare, electrificare) și sistematizare pe verticală a terenului aferent, inclusiv de delimitare a teritoriului, construcția îngrădirilor și pavării teritoriului. Totodată, au fost efectuate un șir de intervenții la construcțiile existente precum spargeri de goluri, reconstrucția acoperișurilor și amenajării a finisării exterioare¹¹. Toate aceste lucrări au modificat structura inițială a solului ducând la modificări complexe asupra curților și a fundamentului monumentului.

În concluzie, putem spune că în urma executării sondajului II, au fost obținute informații stratigrafice care demonstrează prezența activităților antropice. S-a constatat că au fost trasate conducte de dimensiuni și utilități diferite, fără a se observa urme evidente ale unei structuri adâncite.

Sondajul 3 (Fig. 15; 16) a fost trasat alăturat peretelui nordic al edificiului A, având drept obiectiv principal verificarea existenței temeliei, pornind de la observațiile făcute asupra planului edificiului din anul 1942 și comparându-le cu situația actuală a monumentului istoric. Este de menționat că potrivit unui plan din anul 1942 al construcțiilor de pe adresa actuală str. Alexei Mateevici, nr. 79, latura estică a edificiului istoric marcat cu litera A, prezenta o configurație diferită decât se prezintă în prezent.

Sondajul 3 a fost deschis lângă peretele nordic al clădirii din corpul A, fațada căreia este paralelă cu strada Alexei Mateevici. În cuprinsul sondajului a fost identificată o fundație din piatră, care se extinde dinspre peretele exterior nordic al clădirii, pe o lungime de 2 m, cotește sub unghi drept spre sud-est și se conectează la rezalitul colțului sud-estic al fațadei principale a edificiului. Această fundație, construită din piatră brută și care nu pare să aibă o legătură directă cu temelia blocului A, prezintă dimensiuni mai reduse în comparație cu cea a fațadei principale, având o lățime de aproximativ 62 cm și o grosime de aproximativ 50-54 cm, urmată dedesubt de un strat de sol cenușiu închis cu o grosime de aproximativ 60 cm. În vederea evaluării în profunzime a temeliei blocului existent, s-a efectuat săparea lângă peretele orientat cu axa nord-vest – sud-est până la atingerea solului steril, compus în principal din lut nisipos. Astfel, la adâncimea de 114 cm temelia edificiului A, care era compusă din piatră și întărită cu liant din nisip și lut, se termină, după care continuă lutul nisipos steril din punct de vedere arheologic.

¹¹ Mihail Andrieș, *Proiect schiță: Restaurarea imobilului cu statut de monument, cu n.c. 0100202.017.01, situat în mun. Chișinău, sect. Buiucani str. Alexei Mateevici, 79, Chișinău 2022, 8*; Sergius Ciocanu, Mihail Andrieș, *Schiță de proiect: Memoriu istorico-arhitectural. Restaurarea imobilului cu statut de monument, cu n.c. 0100202.017.01, situat în mun. Chișinău, sect. Buiucani, str. Alexei Mateevici, 79, Chișinău 2022.*

În urma cercetărilor, în perimetrul acestui sondaj s-au descoperit 2 cuie de fier mai recente și un element decorativ de lut ars de la edificiu de culoare cărămizie (**Fig. 20, 8**), ce avea dimensiunile de 8,8 cm x 3,9 cm. Acesta avea forma plan-convexă, iar pe partea exterioară se poate observa un început de decor sau inscripție, realizat prin incizare, posibil litera (C).

S-a observat că nisipul folosit drept mortar pentru ambele temelii, atât cea a peretelui nordic exterior al edificiului A, cât și cea recent descoperită de noi, prezintă nuanțe diferite de galben. Mai precis, temelia edificiului A, care este mai solidă și se adâncește în sol mai mult decât temelia identificată în sondaj, avea o culoare mai pronunțată de galben, în timp ce cealaltă temelie prezintă o nuanță de galben-alburiu.

Concluziile în urma acestui sondaj sunt: s-a confirmat existența unei noi fundații în zona peretelui nordic al edificiului, conectându-se la rezalitul colțului sud-estic al fațadei principale. Această fundație, realizată din piatră brută, este distinctă și nu pare să aibă legătură directă cu temelia blocului A, deși s-a observat că este prezentă pe planul din anul 1942.

În ceea ce privește dimensiunile și compoziția fundației nou descoperite, este important de menționat că aceasta prezintă dimensiuni mai reduse decât temelia fațadei principale, având o adâncime de doar 54 cm.

Sondajul 4 (Fig. 17; 18) a fost trasat alăturat peretelui nordic al edificiului A. Obiectivul principal al acestui sondaj a fost să confirme presupunerea referitoare la continuitatea structurii de piatră spre sud-est observată în sondajul 3 și să evidențieze conexiunea acesteia cu rezalitul sud-estic al fațadei principale a edificiului A. Sondajul 4 a fost deschis în proximitatea sondajului 3 și în imediata vecinătate a laturii nord-vestice a rezalitului, cu latura lungă orientată aproximativ S-N, alăturat bordurii trotuarului, pe o suprafață de 1 x 1,60 m. La adâncimea de cca 15 cm de la nivelul actual de călcare a solului a fost identificată în zona centrală a sondajului fundația menționată supra cu orientarea NV-SE, formată din piatră brută de calcar întărită cu mortar din nisip și var, înconjurată de o parte și de alta de un sol negru, ultimul strat sub pietre prezentând o nuanță cenușie. Adâncimea temeliei era de aproximativ 48 cm, în timp ce stratul de sol negru lateral pietrelor măsoară 50 cm. Astfel, Sondajul 4 a adus contur asupra detaliilor structurii identificate, consolidând informațiile și oferind o perspectivă mai clară asupra fundației acestei părți a edificiului A, care astăzi nu mai există. Aceste rezultate vor servi ca bază pentru continuarea cercetărilor și planificarea intervențiilor viitoare în cadrul proiectului de restaurare.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Blocurile I și II au fost realizate în perioada sf. sec. XIX - începutul sec. XX cu destinație locativă. Soluțiile de alcătuire în plan și volumetrice, precum și execuția lucrărilor de construcție au fost efectuate, conform tradițiilor arhitecturale și constructive practicate în acea perioadă: pereți masivi din zidărie, planșeele din zidărie de cărămidă tip boltă deasupra beciului și din grinzi de lemn la planșeele etajului.

Durata de existență a clădirilor istorice depășește 100 ani. Clădirile în perioada anilor 1960-1970 au fost reconstruite prin execuția mai multor intervenții în structura de rezistență și edificarea unui bloc amplasat între aceste blocuri existente cu schimbarea destinației cadrului în cantină.¹²

În ansamblu, aceste cercetări furnizează informații semnificative privind evoluția structurală a edificiului și pun bazele pentru analize ulterioare și interpretări arheologice ca prin urmare să ajungem la concluzii precum:

- Descoperirea unei noi fundații: s-a confirmat existența unei noi fundații în zona peretelui nordic al edificiului, conectându-se la rezalitul colțului sud-estic al fațadei principale a edificiului Liter A și care era susceptibilă de a se ivi la suprafață. S-a observat diferențe de adâncime pentru temeliiile dezvelite din sondaje precum și un amestec de mortar diferit ca culoare aplicat peste acestea.

- Stratari arheologice și niveluri de călcare: în timpul săpăturilor s-au identificat diferite stratari arheologice, inclusiv niveluri de călcare inițiale, stratari de nisip, lut și piatră brută. Aceste stratari oferă informații despre evoluția structurii și modificările suferite în timp.

- Elemente decorative și vestigii descoperite: au fost identificate diverse obiecte vechi și elemente decorative, cum ar fi țigle, cărămizi, fragmente de cahle, cuie de fier și altele. Aceste obiecte oferă informații despre construcția și utilizarea anterioară a monumentului, reprezentând o sursă importantă privind pașii următori întru realizarea restaurării edificiilor istorice.

- Schimbări în utilizarea și structura monumentului: s-a constatat că monumentul a suferit modificări semnificative de-a lungul timpului, cu adăugiri, reconstrucții și intervenții care au influențat atât structura construcției, cât și solul din jur. S-a descoperit alăturat intrării principale a edificiului B o groapă foarte adâncă și care a fost considerată a fi una pentru stingerea varului, ce urma să fie aplicat la clădirile învecinate pentru reparație sau alte lucrări de reconstrucție într-o perioadă nedeterminată, ca mai târziu aceasta să servească la aruncarea deșeurilor menajere. Clădirilor inițiale, periodic li sau alăturat altele noi sau anexe care nu reprezintă din punct de vedere

¹² Valerii Verstiuc, Valentin Ivasenco *op. cit.*, 10.

estetic sau arhitectural o valoare istorică.

- Legătura cu cercetarea istorică și proiectul de restaurare: săpăturile arheologice au fost efectuate în contextul elaborării proiectului de restaurare al monumentului istoric. Aceste cercetări au contribuit la o mai bună înțelegere a istoriei structurii și au furnizat informații esențiale pentru luarea deciziilor corecte în procesul de conservare și restaurare.

- Relevanța legală: se subliniază respectarea prevederilor legale referitoare la protejarea patrimoniului arheologic și a monumentelor istorice în procesul de restaurare sau reconstrucție.

În ansamblu, cercetările arheologice au adus la lumină informații importante despre evoluția monumentului și au oferit o bază mai solidă pentru proiectul de restaurare, având în vedere atât aspectele arhitectonice, cât și cele istorice ale edificiilor.

Lista figurilor

- Fig. 1.** Sondajul I. Planul Sondajului (1) și profilul de vest al sondajului (2).
- Fig. 2.** Sondajul II. Profilul estic (1), planul (2) și profilul vestic (3).
- Fig. 3.** Sondajul III. Planul (1), profilul sudic al sondajului (3) și profilul vestic (2).
- Fig. 4.** Sondajul IV. (1) profil și (2) plan.
- Fig. 5.** Planul și profilul Sondajului A (1) și B (2).
- Fig. 6.** Vedere asupra Sondajului (A) din subsolul edificiului A.
- Fig. 7.** Imagini cu sondajul A din subsolul edificiului A
- Fig. 8.** Sondajul B din subsolul edificiului A.
- Fig. 9.** Imagini asupra sondajului I din fața intrării în edificiul B. (1) înainte de săpătură, (2) după săparea a cca 1 m adâncime.
- Fig. 10.** Vedere asupra Sondajului I de la intrarea principală în edificiul B.
- Fig. 11.** Imagini dinspre E (1) și NNE (2) asupra gropii de stins var din Sondajul I
- Fig. 12.** Sondajul I. Vedere dinspre vest.
- Fig. 13.** Sondajul II. Detalii din umplutura gropii.
- Fig. 14.** Sondajul II. Descoperirea țevilor de metal.
- Fig. 15.** Imagini asupra temeliei din Sondajul III, după curățare.
- Fig. 16.** Sondajul III. Imagine verticală asupra structurii de piatră (1) și asupra temeliei fațadei principale a edificiului A (2).
- Fig. 17.** Sondajul IV. Surprinderea temeliei în continuarea celei din Sondajul III.
- Fig. 18.** Imagini cu detaliile de grosime a temeliei din Sondajul IV.
- Fig. 19.** Obiecte descoperite în Sondajul I. (1-2) fragmente de cahle, (3) teracotă, (4) cărămidă din piatră de calcar.
- Fig. 20.** Obiecte descoperite în Sondajul I (1-7, 9) și în Sondajul III (8).
- Fig. 21.** Fragmente de cărămizi (1-2) și țigle (3-5).
- Fig. 22.** Cartierul Universității de Stat. Proiectul lui A.V. Șciusev așa și n-a fost realizat. 1947, (1). Planul cadastral din anul 1942, cu indicarea blocurilor existente (A, B, C), (2). Imagini după proiectul schiță al arhitectului Andrieș M.
- Fig. 23.** Poziționarea și marcarea pe plan cu culoarea roz a amplasării sondajelor A, B și a sondajelor 1-4.

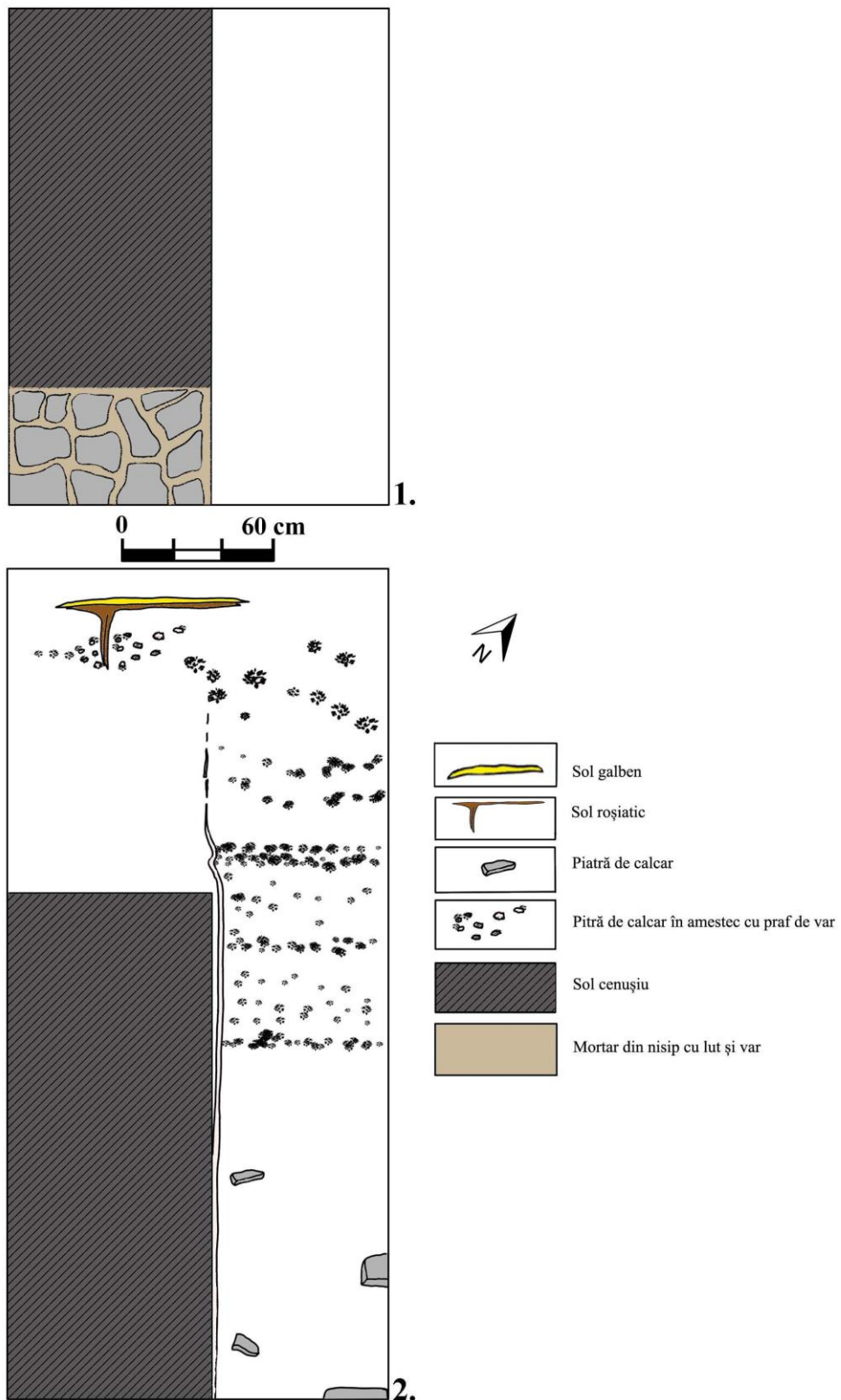

Fig. 1. Sondajul I. Planul Sondajului (1) și profilul de vest al sondajului (2).

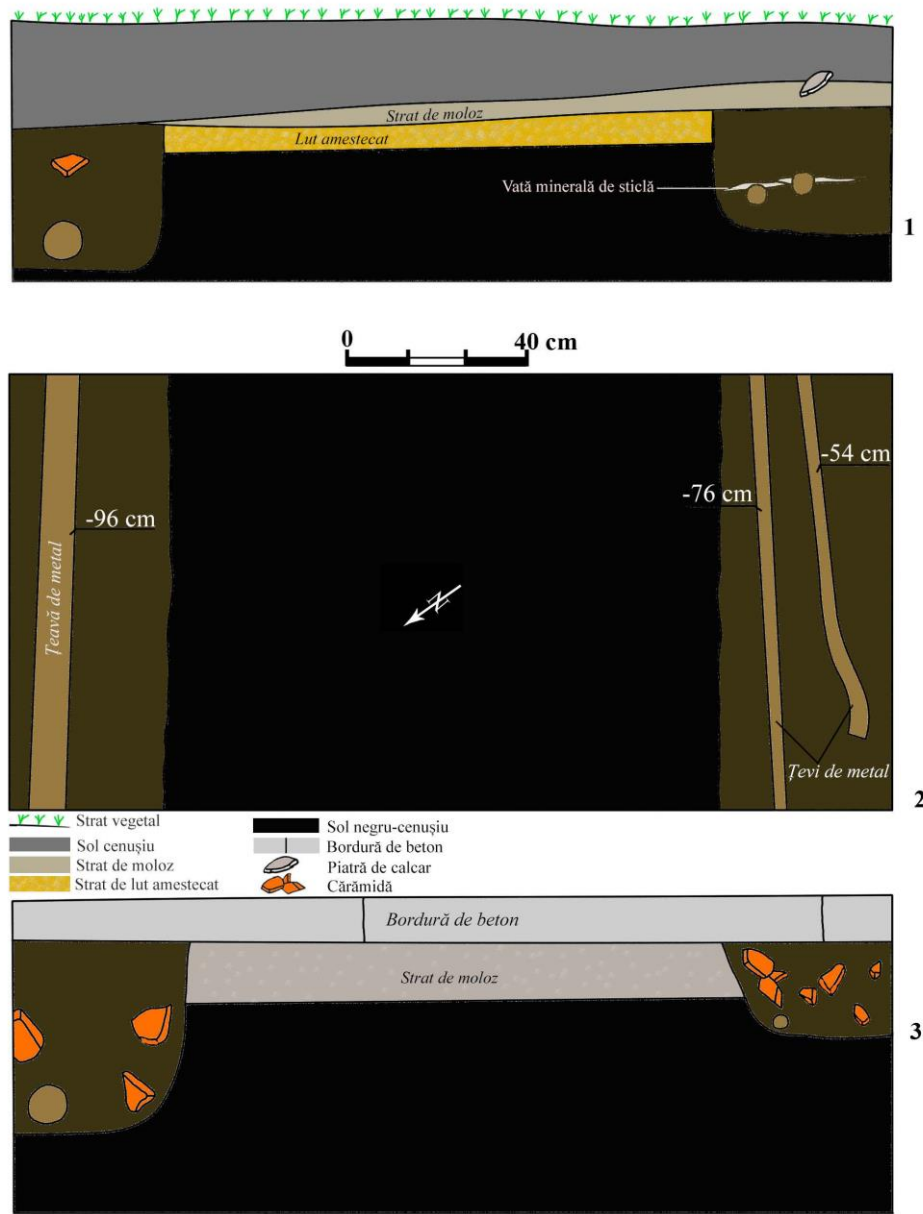

Fig. 2. Sondajul II. Profilul estic (1), planul (2) și profilul vestic (3)

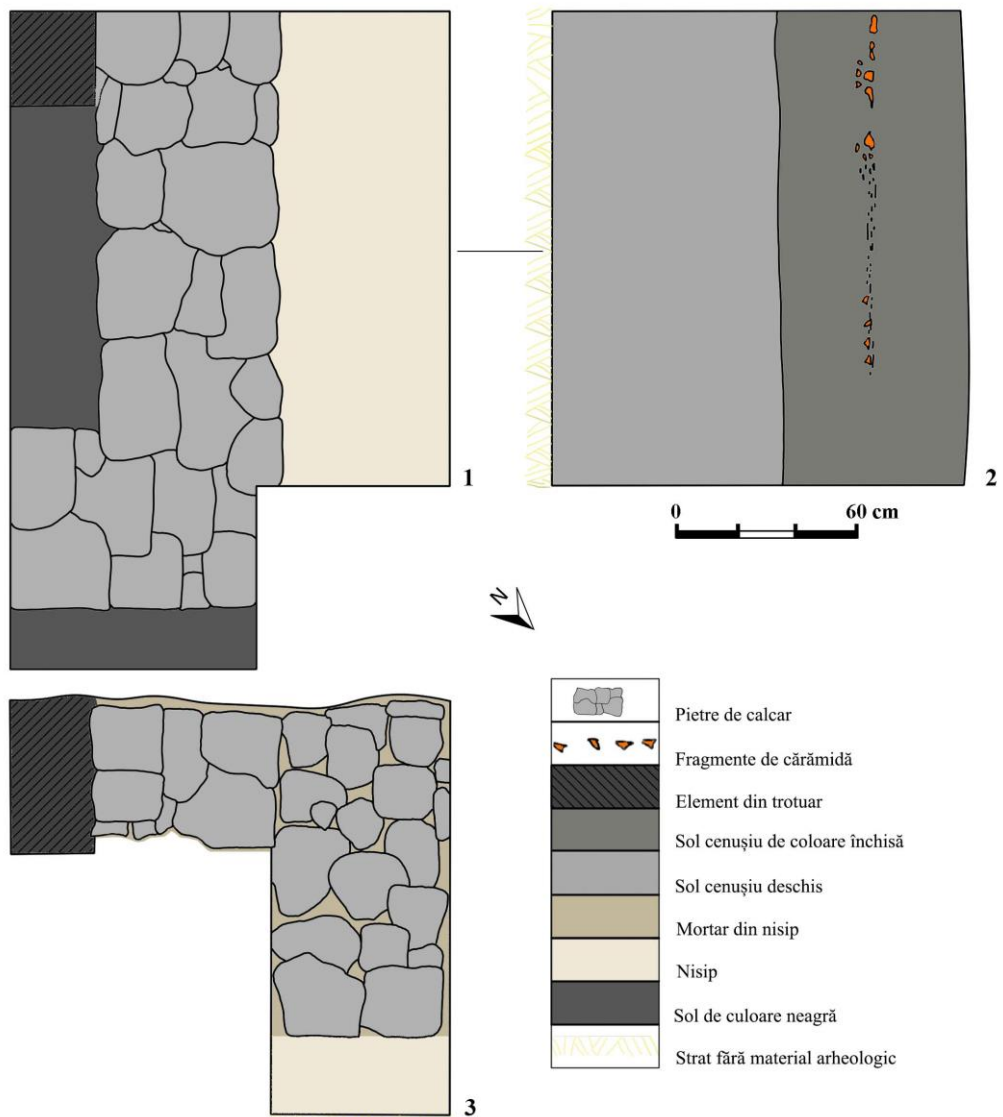

Fig. 3. Sondajul III. Plan (1), profil sudic al sondajului (3) și profil vestic (2)

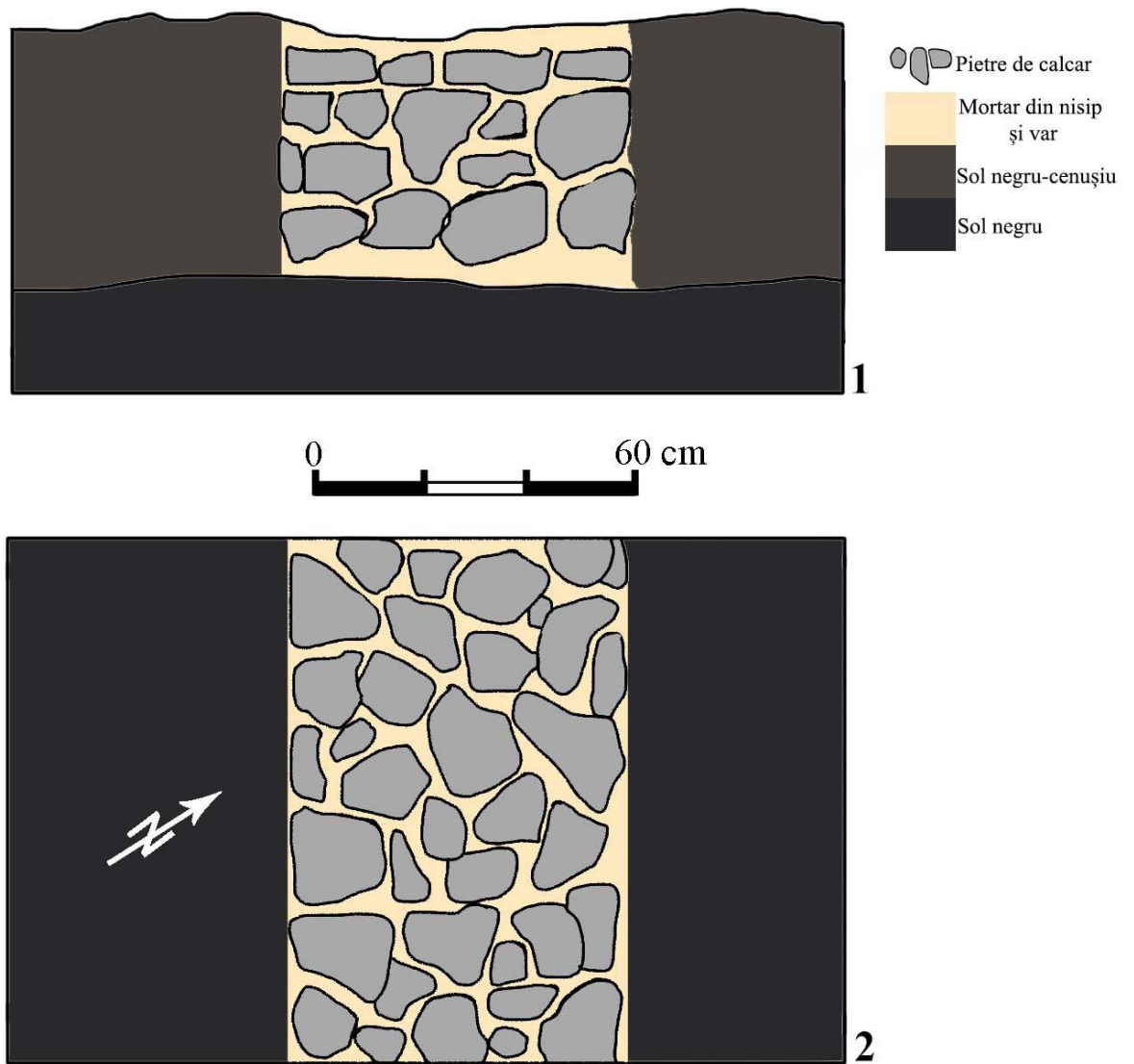

Fig. 4. Sondajul IV. (1) profil, (2) plan.

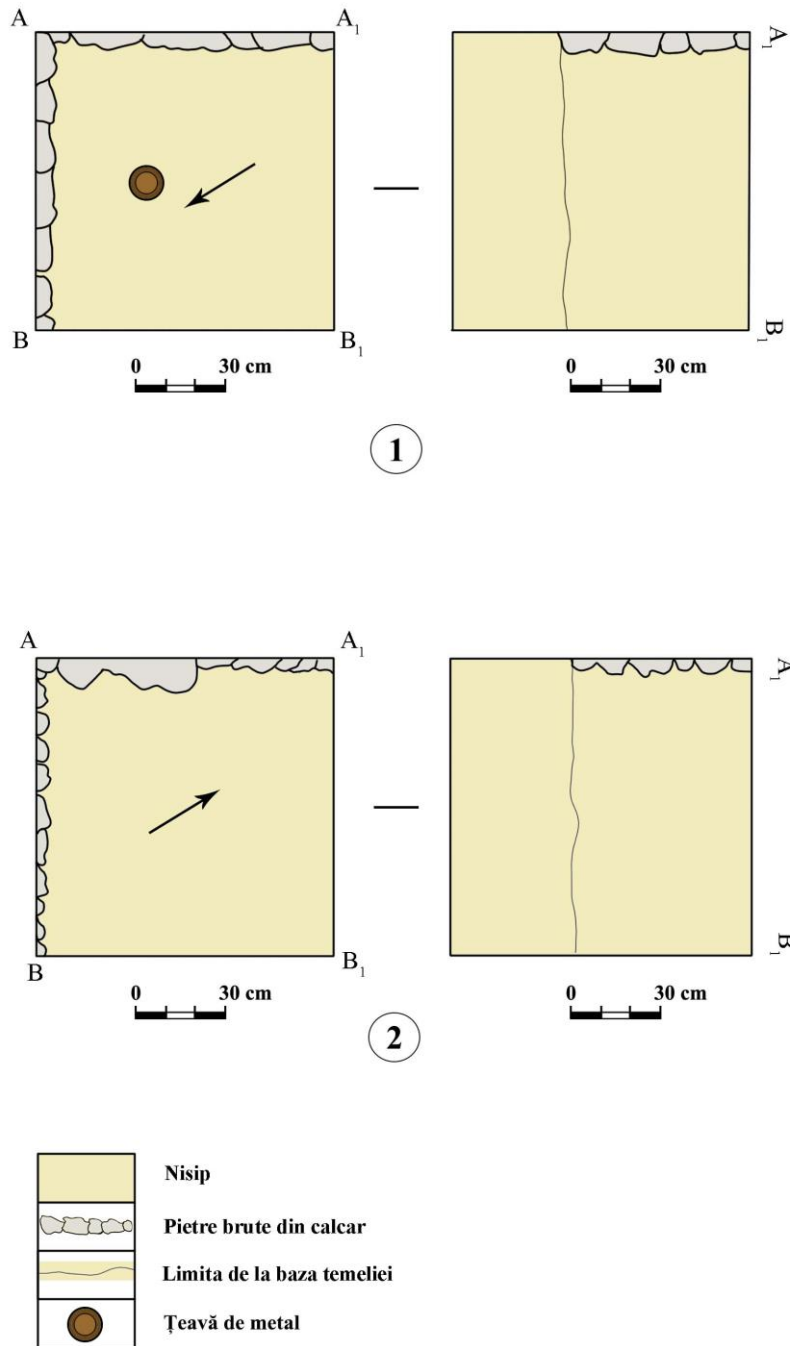

Fig. 5. Planul și profilul Sondajului A (1) și B (2).

1

2

3

Fig. 6. Vedere asupra Sondajului (A) din subsolul edificiului A.

Fig.7. Imagini cu sondajul A din subsolul edificiului A

Fig. 8. Sondajul B din subsolul edificiului A

1

2

**Fig. 9. Imagini asupra sondajului I din fața intrării în edificiul B.
(1) înainte de săpătură, (2) după săparea a cca 1 m adâncime.**

1

2

3

Fig. 10. Vedere asupra Sondajului I de la intrarea principală în edificiul B

Fig. 11. Imagini dinspre E (1) și NNE (2) asupra gropii de stins var din Sondajul I

1

Fig.12. Sondajul I. Vedere dinspre vest.

Fig. 13. Sondajul II. Detalii din umplutura gropii

Fig. 14. Sondajul II. Descoperirea țevilor de metal

Fig.15. Imagini asupra temeliei din Sondajul III după curățare

Fig. 16. Sondajul III. Imagine verticală asupra structurii de piatră (1) și asupra temeliei fațadei principale a edificiului A (2)

Fig.17. Sondajul IV. Surprinderea temeliei în continuarea celei din Sondajul III

Fig. 18. Imagini cu detaliile de grosime a temelei din Sondajul IV

Fig. 19. Obiecte descoperite în sondajul I. (1-2) fragmente de cahle, (3) teracotă, (4) cărămidă din piatră de calcar

Fig. 20. Obiecte descoperite în Sondajul I (1-7, 9) și în Sondajul III (8).

Fig. 21. Fragmente de cărămizi (1-2) și țigle (3-5)

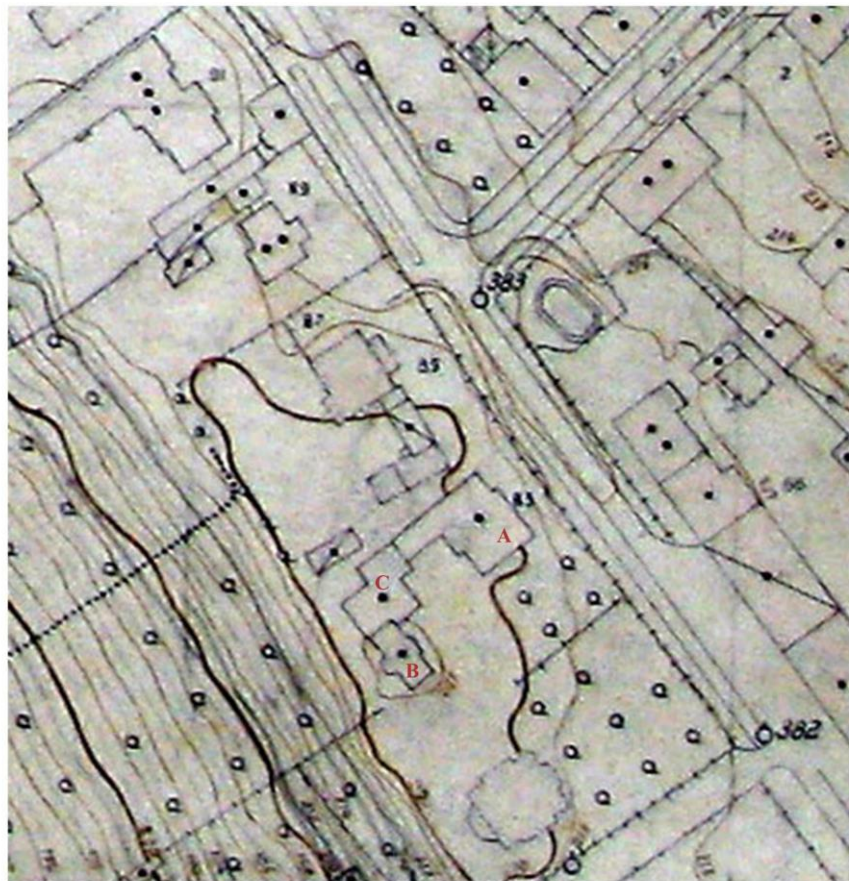

Fig. 22. Cartierul Universității de Stat. Proiectul lui A.V. Șciusev, așa și nu a fost realizat. 1947. (1) Planul cadastral din anul 1942, cu indicarea blocurilor existente (A, B, C), (2). Imagini după proiectul schiță al arhitectului Andrieș M.

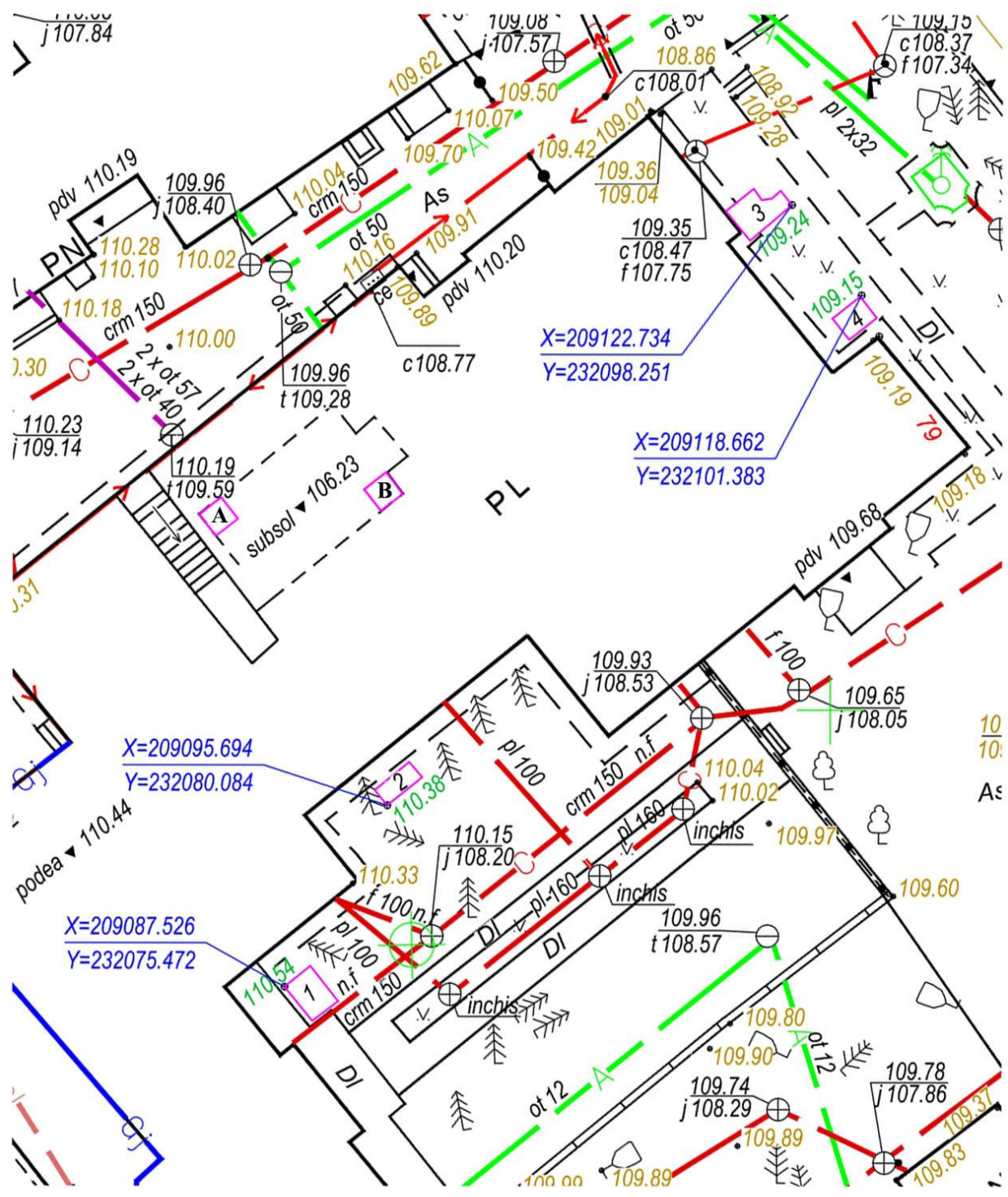

Fig. 23. Poziționarea și marcarea pe plan cu culoarea roz a amplasării sondajelor A, B și a sondajelor 1 - 4.